

UOT 159.923:316.6

MƏKTƏB ZORAKILIĞI VƏ SOSIAL-PSIXOLOJİ XİDMƏTLƏRİN ROLU**Əminə Şahin qızı Əlizadə***SABAH qrupları, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin magistrantı***ORCID:** 0009-0005-2796-3573**E-mail:** aminaalizada777@gmail.com

Açar sözlər: məktəb zorakılığı, sosial-psixoloji xidmətlər, psixoloji rifah, erkən müdaxilə, zorakılığın qarşısının alınması

Ключевые слова: школьное насилие, социально-психологические службы, психологическое благополучие, раннее вмешательство, профилактика насилия

Key words: school bullying, social-psychological services, psychological well-being, early intervention, bullying prevention

Məktəb zorakılığı uşaqların psixoloji sağlamlığına, akademik göstəricilərinə və sosial münasibətlərinə mənfi təsir edən ciddi problemdir. Zorakılığın müxtəlif formaları – fiziki, psixoloji və kiberzorakılıq – şagirdlərdə uzunmüddətli travmalara, özünəinamsızlığa və məktəbdən uzaqlaşmağa səbəb ola bilər. Sosial-psixoloji xidmətlər isə bu kimi halların qarşısının alınması və şagirdlərin psixoloji dəstəklə təmin edilməsi baxımından əhəmiyyətli rol oynayır (Psixologiya İnstitutu, 2021). Bu məqalədə məktəb zorakılığının formaları, onun fəsadları və sosial-psixoloji xidmətlərin bu problemlə mübarizədəki təsiri araşdırılır.

Zorakılığın məktəb mühitində yayılması şagirdlərin akademik performansına, psixoloji sağlamlığına və sosial münasibətlərinə mənfi təsir göstərir. Fiziki zorakılıq döyülmə və zor tətbiq etmə, psixoloji zorakılıq isə alçaltma, lağ etmə və sosial təcridetmə şəklində müşahidə olunur. Kiberzorakılıq isə sosial media və onlayn platformalar üzərindən psixoloji təzyiq göstərmə və təhqir etmə formasında baş verir.

Zorakılığa məruz qalan şagirdlərdə depressiya, təşviş pozuntusu, məktəbə qarşı qorxu hissi və özünə inamsızlıq inkişaf edir. Bu problemlərin həlli üçün məktəblərdə sosial-psixoloji xidmətlərin gücləndirilməsi, şagirdlərə emosional dayanıqlıq qazandırılması və zorakılığın qarşısının alınmasına dair strategiyaların hazırlanması vacibdir. Məktəb psixoloqları və sosial işçilər şagirdlərlə fərdi və qrup terapiyaları aparmaqla yanaşı, zorakılığın səbəblərini araşdırır və onun qarşısının alınması üçün müxtəlif proqramlar təşkil edirlər. Sosial-psixoloji xidmətlərin zorakılığın qarşısının alınmasında rolu.

Məktəb psixoloqları və sosial işçilər zorakılığın təsirini azaltmaq və şagirdlərin psixoloji dayanıqlığını artırmaq məqsədilə müxtəlif metodlardan istifadə edə bilərlər

- Psixoloji dəstək və məsləhət xidmətləri: Zorakılığa məruz qalan şagirdlər fərdi psixoloji dəstək alır və onların emosional vəziyyətinin normallaşması üçün qrup terapiyaları təşkil olunur.

- Maarifləndirmə proqramları: Şagirdlərə zorakılığın fəsadları və onunla mübarizə yolları haqqında təlimlər keçirilir. Məktəblərdə zorakılığa qarşı seminarlar və interaktiv məşğələlər təşkil olunur (s.2).

- Müəllim və valideynlərlə əməkdaşlıq: Müəllimlər və valideynlər üçün maarifləndirici

proqramlar hazırlanır. Valideynlər övladlarının zorakılığa məruz qaldığını müşahidə etdikdə bu barədə məktəb psixoloqlarına məlumat verə bilirlər.

- **Zorakılığın erkən aşkarlanması:** Şagirdlərin davranışları müşahidə edilərək zorakılıq halları erkən mərhələdə müəyyən edilir və müvafiq müdaxilələr həyata keçirilir.

Dünyanın bir çox ölkəsində məktəb zorakılığı ilə mübarizədə qabaqcıl təcrübələr mövcuddur. Finlandiya və Kanada kimi ölkələrdə məktəblərdə psixoloji xidmətlər geniş şəkildə tətbiq olunur və müəllimlər zorakılığın qarşısını almaq üçün xüsusi təlimlərdən keçirlər. ABŞ-da isə məktəblərdə zorakılığın azaldılması üçün “anti-bullying” proqramları həyata keçirilir və bu proqramlar çərçivəsində şagirdlərə özünümüdafiə bacarıqları öyrədilir.

Azərbaycanda da məktəb psixoloqları və sosial işçilərin fəaliyyətini gücləndirmək üçün addımlar atılmaqdadır. Lakin sosial-psixoloji xidmətlərin əhatə dairəsi genişləndirilməli, psixoloqların sayı artırılmalı və mütəxəssislərin peşəkar inkişafına daha çox diqqət yetirilməlidir.

Məktəb zorakılığı uşaqların psixoloji və akademik inkişafına mənfi təsir göstərən ciddi problemdir. Bu problemin həlli üçün məktəblərdə sosial-psixoloji xidmətlərin gücləndirilməsi, psixoloqların sayının artırılması və maarifləndirmə proqramlarının genişləndirilməsi zəruridir. Beynəlxalq təcrübələr göstərir ki, sosial-psixoloji xidmətlərin səmərəli tətbiqi zorakılıq hallarının azalmasına və şagirdlərin psixoloji rifahının yaxşılaşmasına kömək edir.

Azərbaycanda bu istiqamətdə aparılan tədbirlərin daha da genişləndirilməsi, məktəb psixoloqlarının iş yükünün azaldılması və onların peşəkar inkişafına xüsusi önəm verilməsi zorakılıq hallarının azalmasına və sağlam məktəb mühitinin formalaşmasına töhfə verə bilər.

Problemin aktuallığı. Məktəb zorakılığı müasir təhsil sistemində global miqyasda aktual problemlərdən biri hesab olunur. Araşdırmalar göstərir ki, zorakılığa məruz qalan şagirdlərdə depressiya, təşviş pozuntusu və akademik uğursuzluq halları müşahidə edilir. Son illərdə kiberzorakılıq da yayılmış və sosial medianın inkişafı ilə daha mürəkkəb xarakter almışdır. Azərbaycanda da məktəblərdə zorakılığın qarşısının alınması məqsədilə müxtəlif tədbirlər həyata keçirilsə də, sosial-psixoloji xidmətlərin təkmilləşdirilməsi ehtiyacı mövcuddur. Bu baxımdan, məktəblərdə psixoloji xidmətlərin gücləndirilməsi və zorakılığın qarşısının alınması üçün yeni strategiyaların işlənilib hazırlanması məsələsi aktualdır.

Problemin elmi yeniliyi. Bu araşdırma məktəb zorakılığının təsirlərini və sosial-psixoloji xidmətlərin rolunu müasir yanaşmalar əsasında təhlil edir. Beynəlxalq təcrübəyə əsaslanaraq məktəbdə zorakılıqla mübarizədə sosial işçilərin və məktəb psixoloqlarının istifadə etdiyi effektiv metodlar ümumi şəkildə araşdırılır. Bundan əlavə, zorakılığın qarşısının alınmasında məktəb psixoloqlarının və sosial işçilərin fəaliyyətinin daha sistemli və təsirli olması üçün konstruktiv təkliflər ola bilər.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Bu tədqiqatın nəticələri təhsil müəssisələrində zorakılığın azaldılması və sosial-psixoloji xidmətlərin daha effektiv təşkil olunması üçün praktik tövsiyələr təqdim edir. Məktəb rəhbərliyi, müəllimlər, valideynlər və sosial işçilər üçün zorakılıq hallarının erkən aşkarlanması və qarşısının alınması məqsədilə metodoloji yanaşmalar işlənilib hazırlanmışdır. Araşdırma nəticələri həm də məktəb psixoloqları və sosial işçilər üçün zorakılığa qarşı mübarizədə istifadə edilə biləcək innovativ müdaxilə strategiyalarının inkişaf etdirilməsinə töhfə verə bilər.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi. (2010). Məişət zorakılığının qarşısının alınması haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Azərbaycan Respublikasının Hüquqi Aktların Vahid Elektron Bazası. <https://lhri.az/az/library-download/146>

Э.Ш. Ализада

**Школьное насилие и роль социально-психологических служб
Резюме**

Школьное насилие – это серьезная проблема, оказывающая негативное влияние на психологическое благополучие, академическую успеваемость и социальные отношения учащихся. В данной статье рассматриваются формы школьного насилия, его последствия и роль социально-психологических служб в решении этой проблемы. Психологические службы в школах играют важную роль в предотвращении и смягчении насилия, предоставляя эмоциональную поддержку, раннее вмешательство и просветительские программы. Международный опыт, включая практики Финляндии, Канады и США, демонстрирует эффективность структурированных программ против буллинга. В Азербайджане необходимо расширение социально-психологических служб, увеличение числа школьных психологов и внедрение комплексных стратегий вмешательства для снижения случаев насилия. Усиление сотрудничества между учителями, родителями и психологами может способствовать созданию безопасной и инклюзивной школьной среды.

A.Sh. Alizada

**School violence and the role of socio-psychological services
Summary**

School bullying is a serious problem that negatively affects students' psychological well-being, academic performance, and social relationships. This article examines the forms of school bullying, its consequences, and the role of social-psychological services in addressing this issue. Psychological services in schools play a crucial role in preventing and mitigating bullying by providing emotional support, early intervention, and awareness programs. International experiences, including those from Finland, Canada, and the USA, demonstrate the effectiveness of structured anti-bullying programs. In Azerbaijan, expanding the scope of social-psychological services, increasing the number of school psychologists, and implementing comprehensive intervention strategies are essential for reducing bullying incidents. Strengthening cooperation between teachers, parents, and psychologists can contribute to a safer and more inclusive school environment.

Redaksiyaya daxil olub: 25.02.2025